

Poolse arbeidsmigranten in Nederland

Een tijdelijk of permanent verschijnsel

M.S. Spaans – Plociennik (299089)

Erasmus Universiteit Rotterdam

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Opleiding Sociologie

Masterprogramma Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Prof. Dr. H.B. Entzinger

Begeleidend docent Erasmus Universiteit Rotterdam

Drs. M. Berg

Tweede lezer Erasmus Universiteit Rotterdam

Juli 2009

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding, doelstelling en vraagstelling	4
1.2 Huidige Nederlandse en Europese wet- en regelgeving op het punt van (arbeids)immigratie	6
1.3 Theorie met betrekking tot migratie	7
1.3.1 Neo-klassieke migratietheorie	7
1.3.2 <i>New economics of labour migration</i>	7
1.3.3 <i>Relative deprivation theory</i>	7
1.3.4 <i>World systems theory</i>	8
1.3.5 <i>Dual labour market theory</i>	8
1.3.6 <i>Institutional theory</i>	8
1.3.7 <i>Network theory</i>	9
1.3.8 <i>Push-pull benadering</i>	9
2. Opzet van de scriptie	10
2.1 Literatuurstudie	10
2.2 Veldonderzoek naar Poolse immigranten	11
2.2.1 Enquêteering	12
3. Migratieredenen en migratiestromen in Nederland	13
3.1 Redenen voor migratie naar Nederland	13
3.1.1 Economische en culturele redenen voor migratie	14
3.2 Westerse en niet-westerse arbeidsmigranten in Nederland	15
3.2.1 Gastarbeiders uit Mediterrane gebied en	16
3.2.2 Gastarbeiders uit Marokko en Turkije	17
4. Poolse arbeidsmigranten in het Verenigd Koninkrijk	19
4.1 Situatie voor 1 mei 2004	19
4.2 Situatie na 1 mei 2004	20
5. Poolse arbeidsmigranten in Nederland in de literatuur	21
5.1 De komst en het verblijf van Polen in Nederland	21
5.2 De Nederlandse arbeidsmarkt waarin Polen werkzaam zijn	22
5.3 Polen in vergelijking met eerdere groepen arbeidsmigranten in Nederland	23
5.4 Verwachtingen wat betreft het verblijf van Polen in Nederland	23

6. Onderzoek naar Poolse arbeidsmigranten in Nederland	25
6.1 Het beeld van de respondenten in cijfers	25
6.2 De onderzoeksuitkomsten	33
7. Conclusies	35
Literatuurlijst	38
Bijlage 1	45
Bijlage 2	49

1. Inleiding

In de afgelopen paar jaren is er een aanzienlijke toename van Poolse immigranten in Nederland geobserveerd. Sinds mei 2004 tot april 2008 is het aantal eerste generatie Polen in Nederland verdubbeld. Naar schatting waren er in 2008 bijna 60.000 Polen in Nederland woonachtig (CBS (1), 2009).

1.1 Aanleiding, doelstelling en vraagstelling

Sommige politici (onder andere minister Donner van Sociale Zaken en Werkgelegenheid) juichen arbeidsimmigratie uit landen als Polen toe. Ze wijzen erop dat Nederland te maken heeft met een vergrijzende bevolking en dat extra arbeidsaanbod nodig is. Het in 2008 verschenen rapport van de Commissie Bakker, dat zich boog over de arbeidsparticipatie in Nederland, pleit weliswaar niet expliciet voor arbeidsimmigratie, maar stelt wel vast dat Nederland de komende decennia te maken zal hebben met een fundamenteel andere arbeidsmarkt. Niet langer zal er een schaarste aan werk zijn, maar juist een tekort aan werknemers. Arbeidsimmigratie, bijvoorbeeld uit Polen, zou de problemen kunnen verzachten. Het probleem op de Nederlandse arbeidsmarkt is niet alleen kwantitatief, maar ook kwalitatief van aard. In sommige specifieke sectoren is het arbeidstekort extra nijpend. Nederlandse arbeidskrachten lijken dit werk niet te willen doen, zoals bijvoorbeeld het geval lijkt bij werk in de tuinbouw. Ook hier zou Poolse arbeidsimmigratie kunnen helpen.

Aan de andere kant is er ook een negatieve visie op arbeidsimmigratie. Sommigen maken zich zorgen over de teloorgang van de Nederlandse cultuur en wijzen op de problematische kanten van de multiculturele samenleving. Eerdere groepen immigranten kwamen onevenredig vaak in uitkeringen terecht en werden ook geassocieerd met andere maatschappelijke problemen, zoals criminaliteit. Er is de samenleving uiteraard veel aan gelegen om dergelijke problemen te voorkomen.

Deze scriptie houdt zich niet bezig met de vraag of Poolse arbeidsimmigratie per saldo wenselijk of onwenselijk is, maar met de vraag hoe waarschijnlijk permanente immigratie van Polen überhaupt is. Valt te verwachten dat Poolse immigranten hier slechts tijdelijk zullen blijven of dat zij zich permanent zullen willen vestigen?

Sommige sociologen zijn van mening dat Polen echte gastarbeiders zijn (e.g. Entzinger, 2006). Dat zou inhouden dat Polen die naar Nederland komen om te werken, na verloop van tijd weer terug zouden keren naar hun vaderland. Volgens Entzinger zijn Polen pendelaars die vaak heen en weer tussen Polen en Nederland reizen. Ook zijn de reismogelijkheden heel

goed en niet duur. Dit zou een argument kunnen zijn voor de stelling dat Poolse arbeidsmigratie naar Nederland zal blijven bestaan, maar ook dat verblijf van Polen in Nederland van een tijdelijke duur is en dat Polen zich niet permanent in Nederland zullen gaan vestigen. De Poolse economie groeit, wat de toekomstperspectieven qua werk en inkomen in Polen verbetert en het relatieve verschil ten opzichte van de perspectieven in Nederland vermindert. Polen komen naar Nederland voor het werk en als dit er minder of niet meer is, zullen de Polen terugkeren naar hun vaderland, aldus Entzinger. Ook auteurs zoals de Beer (2007) en Beek (2005) voorspellen dat Polen tijdelijk in Nederland zullen verblijven. De reden om naar Nederland te komen is vooral werk en inkomen en zodra de economische omstandigheden in Polen beter worden, zullen de Poolse arbeidsmigranten naar Polen terugkeren. Poolse arbeidsmarktexperts (Versantvoort e.a.,2006:176) menen dat als de lonen twee tot tweeënhalf keer meer zijn dan in het land van herkomst, de mensen zullen blijven emigreren. De huidige arbeidsmarktsituatie in Polen maakt de arbeidsmigratie voorlopig nog steeds aantrekkelijk. (Versantvoort e.a.,2006:176). De mate van economische groei in Polen zou echter bepalend kunnen zijn voor toekomstige arbeidsmigratie naar Nederland, en met name voor de permanente migratie.

In oktober 2007 verscheen in de Nederlandse pers, de Volkskrant, een artikel waar de politieke partijen PVV (Partij voor de Vrijheid) en SP (Socialistische Partij) melden dat zij problemen zien aankomen wat betreft de grote komst van Midden en Oost Europese (MOE) arbeiders, vooral Polen, naar Nederland: “We zijn met open ogen nieuwe getto’s aan het maken. De instroom van arbeidsmigranten uit Oost-Europa is een enorm probleem dat totaal wordt onderschat”. Ook Leefbaar Rotterdam, op 12 december 2007 tijdens de “Polentop” heeft de huisvestingsproblemen gesignaleerd en aangegeven dat er een groeiende groep Polen zich permanent in Nederland gaat vestigen omdat zij in Nederland een veel beter (in economisch opzicht) leven kunnen opbouwen, dan in Polen. In 2008 verschenen er berichten over Poolse dak- en/of werkelozen, die steeds vaker hun toevlucht zochten tot hulporganisaties zoals het Leger des Heils (BN DeStem, 2008).

Polen emigreren ook naar andere landen van de Europese Unie. De landen die als eerste hun grenzen voor Polen open hebben gesteld zijn het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Zweden. Polen konden zich vanaf de dag van toetreding tot de Europese Unie – 1 mei 2004, vrij in deze landen vestigen en legaal aan werk komen. In de Poolse kranten verschenen berichten dat de helft van de Poolse arbeidsmigranten in Groot-Brittannië graag daar willen blijven wonen (Gazeta Wyborcza, 04.07.2007). De Britse situatie laat zien dat Polen wel bereid zijn en eraan denken om te emigreren en zich voorgoed in het nieuwe land te vestigen. De

vraagstelling die in deze scriptie zal worden besproken is of Polen permanent in Nederland wensen te wonen. Valt te verwachten dat de Poolse arbeidsimmigranten zich ook voorgoed in Nederland willen gaan vestigen of keren zij na een periode terug naar hun vaderland?

1.2 Huidige Nederlandse en Europese wet- en regelgeving op het punt van (arbeids)immigratie

Nederland heeft de grenzen voor de nieuwe lidstaten van de Europese Unie (EU) op 1 mei 2004 geopend. Per 1 mei 2007 mogen EU werknemers uit alle arbeidssectoren vrij en zonder werkvergunning in Nederland werken (er zijn wel beperkingen voor Roemenen en Bulgaren). Op de verblijfwijzer van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) site is informatie te vinden wat betreft de mogelijkheden en eisen die aan de migranten gesteld worden nadat zij beslissen zich in Nederland te vestigen en te gaan werken.

De burgers van de Europese Unie (EU) zijn niet verplicht om zich bij aankomst in Nederland bij de Vreemdelingenpolitie aan te melden en hoeven ook geen verblijfsvergunning te hebben als zij op grond van de Europese Gemeenschap (EG) verblijven, bijvoorbeeld voor werk. Echter, het bezit van een verblijfsvergunning of een verklaring van inschrijving kan handig zijn bij het regelen van diverse zaken bij verschillende instanties.

Op grond van artikel 2 van het ‘Verdrag inzake sociale zekerheid tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Polen’ dat op 26-03-2003 in Warschau is aangenomen, hebben Polen recht op Nederlandse sociale verzekeringen. Zij moeten wel woonachtig en werkzaam zijn in Nederland voor een periode van 6 maanden om aanspraak op de sociale voorzieningen te kunnen maken.. Dit zou sommige groepen mensen aan kunnen spreken en aanmoedigen om zich voorgoed in Nederland te gaan vestigen. Op grond van het EU-Verdrag hebben de burgers van de EU vrijheid van vestiging en vrij verkeer van de werknemers verzekerd. Dit houdt in dat de burgers van de EU, die een geldig paspoort of identiteitsbewijs hebben, zich gedurende drie maanden in een ander EU-land mogen vestigen, mits zij voldoende middelen hiervoor hebben. In deze drie maanden tijd hebben zij geen recht op sociale voorzieningen. De Poolse arbeidsmigrant kan ook de Nederlandse nationaliteit verkrijgen, indien hij of zij aan bepaalde voorwaarden voldoet, zoals: een onafgebroken periode van vijf jaar in Nederland verblijven met een geldig verblijfsdocument voor een niet tijdelijk doel, voldoende ingeburgerd zijn, geen gevangenisstraf of hoge boetes opgelopen hebben en bereid zijn om afstand te doen van de Poolse nationaliteit (indien van toepassing) (IND, 2008). Later in de scriptie zal hierop worden teruggekomen.

1.3 Theorie met betrekking tot migratie

In het artikel van Massey et al. (1993) zijn verschillende migratietheorieën beschreven: neo-klassieke migratietheorie, *new economics of labour migration*, *relative deprivation theory*, *world systems theory*, *dual labour market theory*, *institutional theory*, *network theory* en de *push-pull benadering*. De neoklassieke theorieën veronderstellen vooral de economische redenen van migratie. In de andere nieuwere theorieën zijn ook andere redenen genoemd die voor een besluit over migreren medebepalend kunnen zijn. Voor sommigen zijn de netwerken doorslaggevend in de beslissing over migratie, voor anderen de culturele overwegingen.

1.3.1 Neo-klassieke migratietheorie

In deze theorie zijn de arbeidsmarkt en niveau van inkomen bepalend voor iemand om te migreren en zijn of haar levensomstandigheden te verbeteren. In de landen waar het werkaanbod hoog is, ligt de beloning lager dan in de landen waar het werkaanbod laag is. Dit zou de slecht betaalde arbeiders uit landen met een hoog werkaanbod aantrekken naar de landen met een laag werkaanbod (EFILWC, 2004). Hierdoor zal op den duur het aantal werknemers in het gastland gaan stijgen, waardoor de beloning zal dalen. Het migratieproces zal afnemen wanneer de verschillen in beloning in beide landen op een gelijk niveau zullen zijn.

1.3.2 *New economics of labour migration*

In deze theorie wordt niet het individu maar een met elkaar verbonden groep mensen (bijvoorbeeld familieleden) beschreven (Massey et al., 1998). Zij nemen samen de beslissing om te migreren en zo de risico's zoals een gebrek aan inkomen en huisvesting te minimaliseren.

1.3.3 *Relative deprivation theory*

Wanneer mensen zich realiseren dat hun economische status aanzienlijk achterblijft in vergelijking met andere landen kan dat ertoe leiden dat zij gaan emigreren. Met andere woorden: als mensen denken dat zij in eigen land tekort komen, in vergelijking met andere landen, waar in hun ogen het leven meer voorspoedig is, zullen zij geneigd zijn om te emigreren (Runciman, 1966). Eerst zijn de mensen zich niet bewust van hun achterstandspositie omdat de referentiegroep (de naaste bewoners van dezelfde regio) zich in dezelfde situatie bevindt. Wanneer de buurtbewoners gaan emigreren en hun economische

positie aanzienlijk verbeterd is, gaat de achtergebleven groep ook over emigratie nadenken (Stark en Taylor, 1989).

1.3.4 *World systems theory*

Deze theorie focust zich op de welvarende kern (rijke landen, waar de industrie zeer ontwikkeld is en waar een ruime werkgelegenheid is) en de van deze kern afhankelijke periferie (arme landen, waar er een grote vraag naar werk is) (Goldfrank, 2000). Het gaat vooral om de laaggeschoolde emigranten die op zoek zijn naar werk in de welvarende gebieden. Volgens deze theorie hebben de hooggeschoolde burgers uit de arme periferie al werk en hoeven deze niet ergens anders hiernaar te zoeken. Wat aantrekkelijk voor de laaggeschoolden uit een periferie is, zijn de lonen die in de welvarende kern hoger liggen, dan in het thuisland (Arango, 2000). Vervolgens gaan de lonen ook in het vaderland stijgen omdat door hoge migratie van de werkkrachten daar steeds hogere lonen aan de arbeiders worden geboden. In de welvarende kern zullen de lonen dalen door de grote stroom van arbeidskrachten. Na een periode zullen de verschillen in lonen in beide regio's vervallen zodat de arbeidsmigratie niet meer nodig is.

1.3.5 *Dual labour market theory*

De arbeidsmarkt bestaat in principe uit twee delen, primair en secundair. De hoogopgeleiden met hoge lonen aan de ene kant, en de laagopgeleiden met lage lonen aan de andere kant. De beloning wordt ook geassocieerd met de sociale status, hoe hoger de beloning, hoe hoger men op de sociale ladder staat. De lage lonen stijgen in principe nauwelijks waardoor het werk voor de plaatselijke bevolking steeds minder aantrekkelijk wordt. Het gevolg is dat er vacatures ontstaan voor deze laagbetaalde banen. Deze worden op hun beurt ingevuld door immigranten die de lage lonen accepteren en voor wie status niet het belangrijkste is. (Fassmann et al., 2005).

1.3.6 *Institutional theory*

In deze theorie wordt de rol van de instituties benadrukt. Het gaat hier om de instituties die de mensen helpen bij het regelen van alle benodigde documenten, bijvoorbeeld visum of een werkvergunning die nodig zijn om het vaderland te verlaten en in het land van bestemming te kunnen wonen en werken (Massey et al., 1993).

1.3.7 Network theory

Voor diegenen die (arbeids)migratie overwegen kunnen de eerder aangekomen migranten als een aantrekkingsbron fungeren. De migranten die als eerste naar een gastland zijn gekomen, hebben al een basis om te wonen en werken opgebouwd. Dit heeft een aantrekkingskracht op de toekomstige migranten omdat de vestigingsmogelijkheden en het zoeken naar werk voor hun vereenvoudigd wordt (Bauer en Zimmermann, 1999).

1.3.8 Push-pull benadering

Zoals Macionis e.a. (2005) beschrijven, kan migratie van een populatie vrijwillig of niet vrijwillig zijn. De vrijwillige migratie is meestal een resultaat van de complexe 'push-pull' factoren. Deze richten zich niet alleen op de economische, maar ook op de sociale situatie van de potentiële migrant. De 'push' factoren zijn de negatieve factoren in het land van herkomst die ook 'aanbodfactoren' genoemd worden. De 'pull' factoren zijn de positieve factoren in het gastland die ook als 'vraagfactoren' bekend zijn (EFILWC, 2004). Een voorbeeld van een 'push' factor kan zijn, de ontevredenheid over de arme levensomstandigheden in het eigen land, terwijl de 'pull' factor de hogere levensstandaard is in een ander, rijk land. In het 'ideale type' van migratie zijn er verschillende fases te onderscheiden die migranten kunnen ondergaan. In de eerste fase zijn er tijdelijke of jonge arbeiders die hun verdiensten naar de familie in het vaderland sturen. Zij hebben een sterk gevoel van toebehoren aan hun eigen vaderland. In de tweede fase is er vaak een verlenging van het verblijf en het ontwikkelen van de nieuwe sociale netwerken te observeren. In de derde fase is er meestal de vereniging van het gezin en/of familie – in deze fase kunnen er op lange termijn 'verblijfs-issues' verschijnen. Samen met het ontwikkelen van de nieuwe etnische gemeenschappen. In de vierde fase, afhankelijk van het plaatselijke verblijfsbeleid, is er de beslissing van de migranten over een permanent verblijf te observeren.

2. Opzet van de scriptie

Om er achter te komen of Poolse arbeidsmigranten zich permanent in Nederland zullen vestigen of Nederland weer zullen verlaten is er informatie nodig over de redenen, waarom Polen naar Nederland komen, hun motieven en toekomstplannen wat betreft het verblijf in Nederland.

2.1 Literatuurstudie

Er is een ruime hoeveelheid literatuur op het gebied van (arbeids)migratie. Een deel van die literatuur spitst zich toe op arbeidsmigratie naar Nederland en een deel gaat specifiek over Poolse arbeidsmigranten. Ook is er enige literatuur op het raakvlak van beide, dat wil zeggen: Poolse arbeidsmigratie in Nederland. Door een overzicht te geven van deze literatuur, wordt inzichtelijk gemaakt welke kennis er al is, en wat nog ontbreekt. De literatuur kan bovendien al gedeeltelijk beantwoorden of Poolse arbeidsmigranten naar verwachting zullen (willen) blijven.

De eerdere groepen arbeidsmigranten die naar Nederland zijn gekomen zijn in diverse artikelen beschreven. Deze groepen immigranten kunnen in twee groepen ingedeeld worden, namelijk: de immigranten die in grote aantallen hier zijn gebleven (Turken, Marokkanen) en de immigranten die slechts tijdelijk naar Nederland zijn gekomen en daarna in grote aantallen terug zijn gekeerd naar het land van herkomst (Grieken, Italianen, Spanjaarden). De vraagstelling van deze scriptie is tot welke groep de Polen zullen blijken te behoren. Daarom is het van belang om te kijken op welke punten Polen afwijken en juist overeenstemmen met genoemde groepen. Informatie die van belang is voor dit onderzoek, is onder meer: de redenen waarom deze groepen immigranten naar Nederland zijn gekomen; de verwachtingen die destijds bestonden over deze groepen immigranten (zullen zij blijven of vertrekken?) en de redenen waarom de ene groep is gebleven en de andere terug is gegaan. Op basis van de bevindingen kan een conclusie getrokken worden wat betreft de groep Poolse immigranten en hun toekomstige vestiging in Nederland.

In de literatuur zijn er verschillende factoren te vinden wat betreft de (arbeids)migratie en het eventuele permanente verblijf van de migranten in een gastland. De lage en trage economische ontwikkelingen in het vaderland in vergelijking met het gastland zijn een voorbeeld hiervan (Bijwaard, 2005:30-33, Pool, 2003:13). Als de mogelijkheden in het vaderland om zich economisch te ontwikkelen niet veel belovend zijn, wordt de beslissing over het permanente verblijf in het gastland sneller genomen. Een andere factor betreft de

geografische afstand tussen het vaderland en het gastland (CPB, 2004:4, Pool, 2003:3). Als de geografische afstand tussen de twee landen niet te groot is en de reismogelijkheden gunstig en makkelijk zijn, zijn de migranten sneller geneigd om te gaan pendelen tussen de twee landen. Het economische belang (werk en inkomen) ligt in het gastland, maar het persoonlijke belang (gezin/familie en vrienden) blijft in het vaderland. Volgens Rath (1998) en Klaver e.a. (2002) is het van groot belang of het gezin/de familie van een migrant meereist, volgt of in het vaderland blijft wonen. Als de gezinsleden naar het gastland mee verhuizen is de beslissing over de terugkeer naar het vaderland moeilijker. Het gezin gaat nieuwe sociale netwerken opbouwen (schoolgaande kinderen, nieuwe vriendenkring, etc) die de beslissing over een permanent verblijf in het gastland versnellen.

Poolse arbeidsmigratie is in de andere landen van de Europese Unie (EU) geobserveerd bijvoorbeeld in Groot-Brittannië, echter in Groot-Brittannië eerder dan in Nederland.

Voor 1 mei 2004 heeft de Britse regering geschat, dat er jaarlijks 15.000 migranten uit de Midden en Oost Europese (MOE) landen naar Groot-Brittannië zouden komen. Na twee jaar, tussen mei 2004 en maart 2006, is duidelijk geworden, dat er veel meer Poolse werknemers (228.235 personen) zich in Groot-Brittannië geregistreerd hebben. De onderzochte Polen in Groot-Brittannië hebben aangegeven dat de hoofdfactoren om te migreren een aanzienlijk groter werkaanbod was, aanzienlijk hogere lonen, een makkelijker leven en de uitstekende mogelijkheden voor de persoonlijke en professionele ontwikkeling (BBC News, 2006).

In het literatuuronderzoek naar Poolse arbeidsmigranten in Nederland worden de economische verhoudingen tussen Polen en Nederland in de loop van de jaren 2000-2006 bestudeerd. Dit geeft een overzicht op de actuele economische verhoudingen tussen die twee landen.

2.2 Veldonderzoek naar Poolse immigranten

De data die in het veldonderzoek worden gepresenteerd hebben betrekking op de Poolse arbeidsmigranten die al in Nederland verblijven. De vraag is niet of en in welke aantallen Poolse arbeidsmigranten naar Nederland komen, maar of zij zich permanent in Nederland willen gaan vestigen. Er worden respondenten van verschillende leeftijden, opleidingsniveaus en werkbranches ondervraagd.

Het is belangrijk voor dit onderzoek, om de Poolse werknemers die op dit moment (2007) in Nederland verblijven te interviewen om er achter komen hoe hun toekomst hier zal zijn. De vragen zullen betrekking hebben op de motieven die Polen naar Nederland hebben gebracht,

de familiesituatie, de werkomstandigheden, de plannen voor de toekomst in Nederland. De complete vragenlijst is te lezen in bijlage 1.

2.2.1 Enquêteering

De enquête die door de Poolse werknemers in Nederland werd ingevuld heeft betrekking op de toekomstplannen, qua verblijf in Nederland. De Poolse werknemers werden via de Poolse kerk, de eigen kennissenkring van de onderzoeker en de uitzendbureaus die de Poolse werknemers in dienst hebben benaderd. De enquête voor de Poolse werknemers werd in het Pools opgesteld. In de brief naar de uitzendbureaus die Polen in dienst hebben werd het doel en de opzet van het onderzoek in grote lijnen beschreven (bijlage 2). De enquête werd ook op internet geplaatst. Daarbij heeft ook de eigenaar van het Polen Forum geholpen, die de link voor de enquête gratis op zijn site heeft geplaatst. De toegang tot de on-line enquête was drie maanden en in deze periode zijn er 22 reacties binnen gekomen. De enquête werd ook op papier afgedrukt. De papieren versie van de enquête werd onder Polen uitgedeeld en hun werd gevraagd of zij nog meer kennissen hadden die de enquête zouden kunnen invullen. Deze methode, die bekend is als de ‘sneeuwbalmethode’ heeft 112 ingevulde enquêtes opgeleverd. De ‘sneeuwbalmethode’ is één van de goedkoopste onderzoeksmethodes. Respondenten die deelnemen aan een onderzoek wordt gevraagd of zij meer kennissen hebben die voldoen aan het onderzochte profiel. Op deze manier is het makkelijker om een ‘hidden population’ op te sporen. Er moet wel worden opgelet of er niet steeds dezelfde respondenten geënquêteerd worden.

Het uitzendbureau S.A.M. Detachering B.V. in Sint-Oedenrode die Poolse werknemers in dienst heeft, heeft 12 ingevulde enquêtes teruggestuurd.

In totaal zijn er, in drie maanden tijd, 146 ingevulde enquêtes teruggekomen.

Dit is geen grootschalig onderzoek geweest. Door de gehanteerde onderzoeksmethode (‘sneeuwbalmethode’) kan dit onderzoek niet als representatief worden beschouwd. Met deze methode heeft de onderzoeker een beperkt inzicht in de deelnemende respondenten. De nieuwe respondenten worden door diegenen die al deelgenomen hebben aan het onderzoek geïntroduceerd. Er moet heel goed opgelet worden of de respondenten niet dubbel deelnemen aan het onderzoek en of de deelnemers daadwerkelijk representatief zijn voor de groep op welke het onderzoek zich richt. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen wel interessant zijn en kunnen enig inzicht geven over de onderzochte groep respondenten in het jaar 2007.

3. Migratie redenen en migratie stromen in Nederland

In het algemeen gaan mensen emigreren om hun levensomstandigheden te verbeteren. Deze levensomstandigheden kunnen betrekking hebben op (gebrekkige) mensenrechten in het vaderland - politieke redenen, slechte economische groeimogelijkheden - economische redenen of de wens om te worden herenigd met de eigen familie of vrienden – sociale, culturele redenen (Heering e.a., 2001).

Voor degenen die gaan emigreren is de beslissing om dat te doen niet altijd makkelijk. Het hangt er bijvoorbeeld van af wie er achter blijven in het vaderland, hoe ver het nieuwe land van het vaderland vandaan ligt, etc. Het zijn allemaal redenen die de beslissing over het migreren moeilijker of juist makkelijker maken.

3.1 Redenen voor migratie naar Nederland

In de literatuur zijn de verschillende migratiegolven in Nederland beschreven, onder anderen: Europeanen, Afrikanen en Amerikanen (Engbersen, 2002). Het blijkt dat de migranten vooral drie redenen hebben om naar Nederland te komen: werk en inkomen, gezinshereniging en studie. Hieruit blijkt, dat de migranten uit arme landen vooral komen om in Nederland te gaan werken, en de jongeren vooral om te studeren (Bijwaard, 2005:18).

Er zijn ook belangrijke aspecten (werkenaanbod, familie, opleidingsmogelijkheden), die invloed hebben op het mogelijke permanente verblijf van de migranten in Nederland. Migrant uit de Verenigde Staten en Canada blijven minder vaak permanent in Nederland wonen, terwijl migranten uit Turkije en Marokko zich het vaakst permanent vestigen. Dit komt onder meer doordat de laatste groep immigranten meer economisch belang heeft bij een permanent verblijf, dan de eerste groep immigranten. Uit het onderzoek van Cohen en Razin (2008) blijkt dat landen met een ruime verzorgingsstaat (zoals Nederland) relatief veel laagopgeleide migranten aantrekken. Ook de studenten keren vaker terug dan diegenen die geëmigreerd zijn vanwege gezinstichting of hereniging met de familie.(Bijwaard, 2005:30-33).

Ook andere sociologen (Snel e.a., 2004) benadrukken dat de migratieredenen sterk verschillen. In 2003 kwam bijna de helft van de migranten (47%) naar Nederland vanwege familieredenen. De auteurs van deze studie merken ook op dat een derde van de migranten terugkeren naar het land van herkomst. De motieven van de migratie in deze studie zijn vergelijkbaar met de motieven die Bijwaard in zijn werk heeft aangegeven: werk, gezinshereniging, studie (Snel e.a., 2004: 18-27).

3.1.1 Economische en culturele redenen voor migratie

Er zijn verschillende motieven die invloed op de beslissing over migratie hebben. Wat betreft Polen kan vooral gedacht worden aan economische en sociale, culturele redenen.

De economische redenen sluiten aan bij het werkaanbod in Polen en in Nederland. In Polen is de arbeidsmarkt heel beperkt, en voor de werklozen is het heel moeilijk om aan goed betaald werk te komen. In Nederland zijn de Poolse immigranten vooral werkzaam in de laagbetaalde dienstensector, waar voldoende vraag naar arbeiders aanwezig is. Deze lage Nederlandse lonen zijn naar Poolse maatstaven juist hoog, wat extra motiverend is, vooral voor werkloze Polen, om in Nederland te komen werken. De hoogte van het Poolse salaris verschilt aanzienlijk met de hoogte van het Nederlandse salaris. Volgens het Poolse Centrale Bureau voor Statistiek (GUS) is het minimumloon in Polen in 2008 1.126 PLN, wat een waarde heeft van 330,21 Euro. Het minimumloon in Nederland in 2008 bedraagt 1.335 Euro en is vier keer hoger dan het Poolse minimumloon. De verschillen in prijsniveau daarentegen zijn gering. Prijzen van de huizen, auto's en andere goederen zijn steeds meer te vergelijken met de Nederlandse prijzen voor deze artikelen. Alleen de etenswaren zijn nog steeds aanzienlijk goedkoper in Polen. De Wereld Bank heeft de gegevens over de het bruto nationaal product in koopkrachtpariteit per hoofd van de bevolking (BNP per hoofd) bekend gemaakt. Voor Nederland bedroeg het BNP per hoofd in 2006 37,940 (current international \$) en voor Polen 14,250 (current international \$). Het verschil tussen deze twee bedragen is 2.66. Als de verschillen in BNP per hoofd tussen die twee landen over de jaren: 2000 (het verschil 2.98) en 2005 (het verschil 2.67) geanalyseerd worden, blijkt dat er een dalende tendens plaatsvindt. Toch is het verschil nog steeds groter dan 2.5 wat volgens de eerder genoemde theorie van Poolse arbeidsmarktexperts (Versantvoort e.a., 2006:176) tot arbeidsmigratie blijft leiden. De economische reden die van belang is, is het werkaanbod en de hoogte van het inkomen die Nederland aan de Poolse werknemers biedt.

Behalve economische aspecten, zijn er ook sociale en culturele aspecten, die invloed kunnen hebben op de beslissing om naar Nederland te komen. Gezinsvorming of gezinshereniging kan een grote impuls zijn in de te nemen beslissing om naar Nederland te emigreren. De sociale netwerken maken het makkelijker en helpen Polen om naar Nederland te komen en zich hier te vestigen. Hierbij kan gedacht worden aan de familieleden die al een langere periode in Nederland verblijven, en vrienden en kennissen die hulp bij aankomst verzekeren. De familieleden en kennissen zijn op hun beurt vanwege economische redenen (werk en inkomen) of vanwege persoonlijke redenen (gezinstichting) naar Nederland gekomen. Niet

zonder belang zijn de Poolse organisaties, zoals diverse stichtingen en de rooms – katholieke kerk, die hulp aan de immigranten bieden.

3.2 Westerse en niet-westerse arbeidsmigranten in Nederland

Westerse migranten komen uit de landen van Europa en Noord-Amerika, maar ook uit Japan, Indonesië, en Oceanië. Niet-westerse migranten zijn de migranten die uit Marokko, Turkije, Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba, overig Afrika, Azië afkomstig zijn (de Jong, 2003). Westerse migranten komen vaak vanwege werk naar Nederland en de niet-westerse migranten vluchten dikwijls uit het vaderland vanwege de politieke situatie en melden zich in Nederland als asielzoekers (Alders, 2003:47).

De arbeidsmigranten die in de naoorlogse periode naar Nederland zijn gekomen deden werk dat voor de Nederlanders ‘onaantrekkelijk’ was (Rath, 1998:6). In de jaren 1964-1974 kwamen er 65.000 Turken, 40.000 Marokkanen en 120.000 (tezamen) Grieken, Italianen, Spanjaarden en andere nationaliteiten naar Nederland om te werken. De laatste keerden vaak snel en in grote getallen naar het land van herkomst terug. Turken en Marokkanen zijn sterker dan de andere arbeidsmigranten geneigd geweest om in Nederland te blijven (Alders e.a., 2003:47-48) omdat de economische situatie destijds in hun vaderland niet aanzienlijk verbeterde en zij minder kansen zagen voor een goede toekomst voor zichzelf en hun gezinnen/families.

Opleidingsniveau van de westerse migranten is gemiddeld tot hoog en zij verblijven vaker tijdelijk in Nederland in tegenstelling tot de niet-westerse migranten die gemiddeld lager opgeleid zijn en zich vaker permanent in Nederland vestigen. Polen hebben gemiddeld meer opleiding dan niet-westerse migranten en zijn wel te vergelijken met eerdere groepen arbeidsmigranten uit Spanje, Portugal en Griekenland die gemiddeld hoger opgeleid waren dan de niet-westerse arbeidsmigranten. (Versantvoort et al., 2006:93-199). Uit een andere studie blijkt, dat in de jaren 1995 – 2001 bijna de helft van de westerse migranten en een kwart van de niet-westerse migranten na zes jaar Nederland heeft verlaten (Alders e.a., 2003:45).

Van alle migranten die naar Nederland komen bestaat 21% uit arbeidsmigranten. Driekwart van deze arbeidsmigranten komt voor een periode korter dan één jaar (ACVZ, 2004:9-10). Arbeidsmigranten in Nederland komen vooral uit landen van de Europese Unie (EU), Verenigde Staten en Canada. Van de arbeidsmigranten blijft een kwart permanent in Nederland wonen. De arbeidsmigranten die voor een langere periode in Nederland verblijven en hun doel bereikt hebben, zijn sneller geneigd om naar hun vaderland terug te keren.

(Bijwaard, 2005:67). Dit kan verklaard worden door het feit dat zij genoeg geld gespaard hebben om in het vaderland te investeren. Verder geldt dat de vrouwelijke arbeidsmigranten doorgaans langer in Nederland verblijven dan hun mannelijke lotgenoten; ook keren ze weer sneller terug naar Nederland. De geremigreerde arbeidsmigranten uit de nieuwe EU lidstaten keren drie maal zo snel terug naar Nederland als andere arbeidsmigranten. Hoe ouder de arbeidsmigranten zijn, hoe sneller zij remigreren naar het land van herkomst (Bijwaard, 2005:65-69). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat EU migranten makkelijker binnen de EU kunnen reizen, zich vestigen en aan werk komen en dan ook weer gemakkelijker dan niet-EU migranten kunnen terugkeren naar het land van herkomst.

3.2.1 Gastarbeiders uit Mediterrane gebied

De eerste groepen gastarbeiders die in de jaren '60 naar Nederland kwamen, werden geworven in Italië en Spanje, omdat er in hun eigen land weinig mogelijkheden waren om vooruit te komen. Daarnaast kwamen er ook spontane migranten naar Nederland gekomen in dezelfde of grotere aantallen (Olfers, 2004:3-13). Ook Grieken die als gastarbeiders in de jaren '60 naar Nederland migreerden hebben vooral een economisch doel van migratie als motief aangegeven. Hun bedoeling was om een beperkt aantal jaren geld in Nederland te verdienen en te sparen en vervolgens terug naar hun gezinnen en families in het vaderland te gaan (Dialektopoulos, 2000:8). Deze migratieredenen overheersen ook vandaag de dag onder de Poolse arbeidsmigranten. Het beleid voor de gezinnen van de arbeidsmigranten was destijds streng en gezinsleden mochten niet vanzelfsprekend meereizen naar Nederland maar zich wel later bij hen voegen. De gastarbeiders kwamen naar Nederland onder de voorwaarde dat hun verblijf tijdelijk zou zijn. Er werd toen ook aangenomen dat migranten zelf een voorkeur gaven voor een tijdelijk verblijf. In de jaren '80 is het beleid voor gezinnen van de gastarbeiders versoepeld en in de jaren '90 weer strenger geworden (Bonjour, 2007:1-4). Het hedendaagse EU migratie beleid is niet zo streng. Mensen kunnen zich makkelijk vestigen in een ander EU land. Er zijn ook geen eisen aan de EU migranten gesteld wat betreft hun verblijfsduur in Nederland.

De gastarbeiders uit Mediterrane gebied zijn in de meerderheid terug gegaan naar hun vaderland, toen het economisch beter ging in deze landen (de Beer, 2007:3). In de jaren '70 remigreerden vooral Italianen, Portugezen en Grieken in hoge aantallen, de Spanjaarden, in vergelijking met deze groepen, veel minder. Later zijn ook Spanjaarden naar hun vaderland vertrokken. De reden was de economische recessie in Nederland, gunstige economische ontwikkelingen in Spanje en de politieke motieven (de dood van Franco in 1975) (Olfers,

2004:16-17). Na het openen van de grenzen is de migratie van Spanjaarden, Portugezen en Grieken beperkt gebleven (Pool, 2003:13). Er zou verwacht kunnen worden dat indien de economische situatie in Polen aanzienlijk verbetert en Polen genoeg geld verdiend en gespaard hebben in Nederland, zij ook terugkeren naar hun vaderland.

3.2.2 Gastarbeiders uit Marokko en Turkije

De eerste gastarbeiders uit Turkije en Marokko zijn ook in de jaren '60 naar Nederland gekomen. De gastarbeiders uit Marokko die destijds naar Nederland kwamen zijn vrijwel allemaal mannelijk geweest. In 1971 was de verwachting dat de Marokkanen terug naar Marokko zouden keren. Er is juist het tegenovergestelde gebleken – tot de jaren '90 lieten zij hun gezinnen naar Nederland overkomen en daarna is een ander soort migratie onder Marokkanen geobserveerd, namelijk een huwelijksmigratie (Van Praag, 2006:3).

De Turkse migranten in de jaren '60 kwamen naar Nederland als gastarbeiders en werden vooral in de industrie ingezet. (Kaya, 2006:45). Veel arbeidsmigranten hebben zelf lang volgehouden dat zij terug (willen) keren. Zij hebben vooral ongeschoold werk in Nederland gedaan. De duur van hun verblijf in het begin van de arbeidsmigratie naar Nederland is geschat op ongeveer twee jaar, tot de tijd dat zij genoeg gespaard zouden hebben (Trappenburg, 2001:7-10).

Er zijn vooral laaggeschoolde arbeiders gehaald die in de jaren '80 hier gebleven zijn en een beroep deden op sociale voorzieningen (de Beer, 2007:3). Ook lieten destijds veel gastarbeiders hun gezinnen naar Nederland komen (Trappenburg, 2001:7). Deze situatie komt overeen met de hedendaagse situatie van Polen. Zij verrichten nu vaak arbeid waarvoor geen of weinig scholing nodig is en geven zelf aan dat zij wensen voor een periode in Nederland te verblijven totdat zij genoeg geld verdiend hebben.

Polen hebben, over het algemeen, meer opleiding genoten dan Turken en Marokkanen destijds, maar toch zijn zij in meerderheid werkzaam in ongeschoolde functies. Ook onder Polen is de volgmigratie van de gezinsleden te observeren, maar Poolse vrouwen zijn wel actief op de Nederlandse arbeidsmarkt (CBS, 2006).

Niet-westerse arbeidsmigranten die hun gezinnen naar Nederland lieten overkomen zijn in Nederland gebleven. Anderen, wiens contract was verlopen, hun baan kwijt waren en geen recht op een WW-uitkering (Werkloosheidswet) hadden, zijn teruggegaan. (Trappenburg, 2001:5). Polen bevinden zich in een meer gunstige situatie dan niet-westerse arbeidsmigranten. Nadat Polen een periode in Nederland werkzaam zijn geweest, kunnen zij een beroep doen op de Nederlandse verzorgingsstaat. Dit zou de moeilijke periodes voor hen

zonder baan in Nederland kunnen helpen overbruggen, zonder noodzaak tot terugkeer. Onder beide groepen arbeidsmigranten zijn er overeenkomsten te vinden maar de hedendaagse beleids- en politieke situatie in Nederland voor Polen (als EU burgers) is veel gunstiger dan de deeltijdse situatie van de niet-westerse arbeidsmigranten.

4. Poolse arbeidsmigranten in het Verenigd Koninkrijk

De Poolse migratiegeschiedenis breidt zich voor alle Europese landen uit. De afgelopen jaren is migratie enorm toegenomen, en vooral na 1 mei 2004, nadat Polen lid van de Europese Unie is geworden, emigreert de Poolse bevolking op grote schaal uit zijn vaderland. De eerste, die de grenzen voor de Poolse werknemers open hebben gesteld, zijn: Engeland, Schotland (het Verenigd Koninkrijk) en Ierland. Deze landen zijn als eerste op de emigratielijst van Polen geschreven. Sinds legaal werk voor Poolse migranten in het Verenigd Koninkrijk mogelijk is, zijn er meer dan een half miljoen Polen naar de eilanden gekomen om te werken. De voornaamste reden voor Polen om naar het Verenigd Koninkrijk over te komen is het werkaanbod (CRONEM, 2006:2). Volgens de gegevens die de Poolse staat presenteert zijn er vanaf 1 mei 2004 1,2 miljoen mensen uit Polen gemigreerd. Dat is 3% van de gehele bevolking. De helft van deze emigranten is naar het Verenigd Koninkrijk verhuisd (Senat, 2006). Er is door Kolarska – Bobinska van het Instituut voor de Publieke Zaken (ISP) een onderzoek uitgevoerd naar de Poolse immigranten in het Verenigd Koninkrijk, hun motieven en toekomstplannen. Er hebben 1.400 respondenten via internet gereageerd en de meerderheid verwachtte dat degenen die geëmigreerd zijn, niet zullen terugkeren (MFA 2006). Dit zou kunnen betekenen dat het pendelen tussen Polen en het Verenigd Koninkrijk minder door de migranten in overweging wordt genomen.

4.1 Situatie voor 1 mei 2004

Voordat het Verenigd Koninkrijk zijn grenzen voor Polen open heeft gesteld, hebben de Britse onderzoekers een rapport samengesteld, dat de situatie in het jaar 2003 moest gaan verhelderen (Dustman e.a., 2003). Er zijn onder andere historische immigratievoorkeuren van Polen beschreven. Er is geconcludeerd dat de landen die (potentiële) migranten aangeven als tijdelijk migratieland, anders zijn dan deze, waar mensen zich permanent zouden willen gaan vestigen (Dustman e.a., 2003:35). Dit zou verklaard kunnen worden door de geografische ligging van een potentieel migratieland: landen die dichterbij Polen liggen, zoals Duitsland en Oostenrijk, zijn het meest populair als tijdelijke migratielanden. Daarnaast hebben de onderzoekers aan de toekomstige emigranten gevraagd naar de plannen wat betreft de duur van migratie. Polen hebben aangegeven dat 46% van hen voor een korte periode wil emigreren, 37% - voor een langere periode en 14% van de ondervraagde Polen zegt dat zij niet terug naar hun vaderland wensen te gaan. De onderzoekers hebben ook nagekeken of de toekomstige emigranten zich bewust voorbereiden om naar een ander land te gaan en daar als

een serieuze burger in de maatschappij te participeren. De Polen leken zich wel op permanente emigratie voor te bereiden. (Dustman e.a., 2003:29-36). Dit onderzoek was uitgevoerd voordat Polen tot de Europese Unie toetrad. De respondenten gaven toen aan, dat zij na een periode terug naar Polen wensten te gaan. Voor de toetreding tot de Europese Unie werd Polen in het Verenigd Koninkrijk vooral door studenten vertegenwoordigd (Edges Magazine, 2006), maar na de toetreding zijn Polen vooral als werknemers geregistreerd (National Statistics, 2008).

4.2 Situatie na 1 mei 2004

Uit de recente situatie- en migratiecijfers van het Home Office blijkt dat vanaf mei 2004 de populatie van Polen is vertienvoudigd en door het Britse Bureau voor de Statistiek is er geconcludeerd dat de Polen de grootste immigratiegroep is op de eilanden van alle nationaliteiten die daar te vinden zijn.

Ook in Ierland is na 1 mei 2004 het aantal migranten van de MOE landen verveelvoudigd. De meeste migranten komen uit Polen: het betreft 57% van de migranten uit MOE landen in het Verenigd Koninkrijk en 48% van de MOE migranten in Ierland. Arbeid is het voornaamste migratiemotief geworden (Versantvoort e.a., 2006:70-135).

Op dit moment zijn er ongeveer 600.000 Poolse migranten in Groot-Brittannië en 200.000 in Ierland. De helft van deze migranten is niet van plan om terug te gaan naar Polen (GUS, 2007). Zij verdienen overwegend goed, kopen huizen, laten hun gezinnen overkomen. Sommigen zeggen dat zij na vijf of tien jaar terug naar Polen zullen keren, maar dan zijn zij goed gevestigd in het Verenigd Koninkrijk en deze beslissing wordt dan mogelijk heel moeilijk voor hen. Anderen pendelen vaak tussen Polen en het Verenigd Koninkrijk voor werk, maar hebben zich niet voorgoed gevestigd. (Gazeta Wyborcza, 2007). Verschillende Poolse kranten hebben aan het eind van 2007 gesuggereerd dat de Poolse immigratie uit het Verenigd Koninkrijk naar Nederland of Ierland zal verhuizen. De reden hiervoor is de hele lage koers van de Britse pond en de redelijk stabiele koers van de Euro in Polen. Daardoor kunnen de arbeidsmigranten meer verdienen in die landen waar de Euro de valuta is. De Poolse regering wenst dat vanaf 2012 de Euro ook de valuta van Polen wordt. Als deze plannen doorgaan, zou dat kunnen betekenen, dat de zogenoemde Euro-landen nog aantrekkelijker voor Poolse arbeidsmigranten worden omdat zij geen valuta zouden moeten wisselen. Het is ook mogelijk dat Polen tegen die tijd zo welvarend is dat emigratie niet meer zo urgent is.

5. Poolse arbeidsmigranten in Nederland in de literatuur

Poolse migratie naar Nederland is geen nieuw verschijnsel. Voor de Tweede Wereldoorlog zijn er al Poolse arbeidsmigranten naar Nederland gekomen (onder anderen veel mijnwerkers) (Corpeleijn, 2006:33). In de eerste helft van 2001 zijn er Poolse verpleegkundigen naar Nederland gehaald om de tekorten op de arbeidsmarkt in de zorgsector op te vullen (Klaver e.a., 2002:53-54). Dit was echter geen succes wegens de politieke en maatschappelijke weerstand en doordat de vraag naar personeel in de Nederlandse zorgsector afnam (EMN, 2006:12-13).

5.1 De komst en het verblijf van Polen in Nederland

De omvang van de totale arbeidsmigratie naar Nederland is mede bepaald door verschillende factoren zoals: werkloosheid in eigen land, inkomensverschillen, omvang van de arbeidsmarkt, afstand van het vaderland, sociale zekerheidsstelsel, de bereidheid van de andere 'oude' EU-landen om de arbeidsmigranten toe te laten, aanwezigheid van de netwerken die arbeidsmigranten helpen met het vinden van woonruimte en het vinden van een baan. (Versantvoort e.a., 2006:140), (CPB, 2004:4). Deze factoren kunnen de komst van Polen naar Nederland gedeeltelijk verklaren. De economische reden is het lage werkaanbod en de lage lonen in Polen in tegenstelling tot de ruime arbeidsmarkt en hogere lonen in Nederland (Pool, 2003:13), (Zuidam e.a., 2004:18). Polen ligt redelijk dichtbij Nederland en is makkelijk en snel te bereiken met een auto, een bus, of met een vliegtuig. Al in jaren '90 en '00 pendelden de Poolse arbeidsmigranten heen en weer, soms vele jaren achtereen zonder zich voorgoed in Nederland te vestigen (Pool, 2003:3). Van belang zijn ook de sociale en culturele redenen, vooral gezinshereniging en gezinsstichting. Minder van belang voor de Poolse arbeidsmigranten is het opdoen van ervaring. De grote aantrekkingskracht in Nederland voor Polen zijn de familie en de vriendennetwerken die vestiging in Nederland makkelijker maken. Er zijn verschillende tekenen waaruit blijkt dat Polen nauwelijks behoefte hebben om te integreren: tijdelijk verblijf in Nederland, gebrekkige kennis van de Nederlandse taal, het ontstaan van gemeenschappen en voorzieningen zoals kerken, winkels, horeca, verkeersvoorzieningen (pendelbussen) die het verblijf en leven van Polen in Nederland makkelijker en aangenamer maken, en integratie daardoor dus niet noodzakelijk is (Versantvoort e.a., 2006:64-175).

In 2008 woonden er in Nederland bijna 60.000 geregistreerde Polen (CBS (1), 2009). Het is moeilijk in te schatten of deze cijfers het werkelijke aantal Polen in Nederland weergeven.

Een EU burger dient zich na afloop van drie maanden verblijf in Nederland in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) te registreren, maar niet iedere Poolse migrant doet dat, bijvoorbeeld door gebrek aan een eigen woning. Ook niet iedere Pool die Nederland verlaat laat zich uit de GBA uitschrijven. Bovendien zijn de pendelaars niet in de cijfers van het CBS opgenomen.

5.2 De Nederlandse arbeidsmarkt waarin Polen werkzaam zijn

Uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS (2), 2009) blijkt dat het aantal Polen dat naar Nederland komt stelselmatig stijgt: van 34.000 geregistreerde personen in 2003 tot 45.000 geregistreerde personen in 2006. Dit is opmerkelijk, omdat Polen in deze periode geen legaal werk, op een paar beroepen na, in Nederland mochten verrichten. Het aantal verleende tewerkstellingsvergunningen in de jaren 2003-2005 is sterk gestegen. Het betreft meestal tewerkstellingsvergunningen die verleend zijn voor laaggeschoolde werknemers en om tijdelijke functies. Er is ook een stijging genoteerd van de zelfstandigen uit Polen die éénmansbedrijven beginnen in Nederland (Versantvoort e.a, 2006:78).

Er zijn twee groepen arbeidsmigranten uit Polen in Nederland: geregistreerde en niet geregistreerde migranten. (Corpeleijn, 2007:177). De tijdelijke arbeidskrachten zijn meestal niet geregistreerd in de GBA en van de geregistreerde personen is het niet bekend of zij werkzaam in Nederland zijn. (Corpeleijn, 2006:33). Voor 1 mei 2004 verbleven ook veel illegale Polen in Nederland die niet in de registers opgenomen waren en hun aantal was niet bekend. Zij verrichtten illegaal werk in Nederland zoals bijvoorbeeld: klussen en schoonmaken bij particulieren thuis (Zuidam e.a., 2004:39)

De meerderheid - 65% - van de geregistreerde Polen in de GBA is vrouw; misschien heeft dat te maken met huwelijksmigratie vanwege de Nederlandse partner, of registreren de vrouwen zich vaker dan de mannen, of zij hebben vaker een legale baan in Nederland (Corpeleijn, 2006:35). Misschien representeerden de mannen niet-geregistreerde migratie (Engebersen e.a., 2002:130).

Uit de gegevens van de jaren 2000-2004 blijkt dat de meerderheid van de Poolse arbeidsmigranten in de agrarische sector en als uitzendkracht gewerkt heeft en de gemiddelde duur van de banen in 2004 korter dan 3 maanden was. Destijds waren de meeste Polen die legaal in Nederland konden werken diegenen die een dubbele nationaliteit hadden en in het bezit van een Duits paspoort waren (Corpeleijn, 2007:180-181).

Andere sectoren waarin Polen werkzaam waren zijn: land- en tuinbouw, de bouw, de vleessector (Beek e.a.,2005:5).

Vanaf 1 mei 2007 zijn alle arbeidssectoren in Nederland voor Polen toegankelijk. Dit betekent meer diversiteit voor hun op de arbeidsmarkt. Polen kunnen, mits de kwalificaties dat toelaten, interessant en evenredig met hun opleidingsniveau werk verrichten.

5.3 Polen in vergelijking met eerdere groepen arbeidsmigranten in Nederland

Polen komen vaak op eigen initiatief en ongeorganiseerd naar Nederland toe. (Corpeleijn, 2006:38). Dit is een groot verschil met de eerdere groepen arbeidsmigranten in Nederland die in de eerste fase in hun eigen land werden geworven om in Nederland te komen werken. Het profiel van een Poolse migrant is als volgt: jong, met een middelbaar of hoger opleidingsniveau, vaak met basiskennis van de Engelse en/of Duitse taal en gemotiveerd om hard te werken, ook voor een minimumloon. Poolse arbeidsmigranten die naar Nederland komen hebben in Polen gewerkt, vaak voor een langere periode. Zij willen werken in beroepen waarvoor zij niet zijn opgeleid, heel vaak onder hun eigen kwalificaties, maar zij verdienen toch meer geld dan in Polen (Versantvoort e.a, 2006:12). Dit profiel komt in grote lijnen overeen met de eerdere groepen arbeidsmigranten in Nederland uit Mediterraan gebied. Hun voornaamste doel was het geld verdienen en dit in eigen land te investeren. Zij hebben ook vooral in sectoren gewerkt, waarvoor nauwelijks opleiding vereist was (Versantvoort e.a., 2006:93). De cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek laten zien dat in het jaar 2004 vijf duizend Polen zich in Nederland gevestigd hebben, terwijl in 2007 er een verdubbeling is geobserveerd. In de eerste helft van 2008 vestigden zich zeven duizend Polen in Nederland: “onder hen opvallend veel vrouwen en kinderen. Dit duidt op gezinshereniging” (Montesquieu Institute, 2008). In de optiek van persoonlijke en economische redenen is dit voor hen gunstiger. Op dit punt lijken Polen sterk op de niet-westerse migranten, die destijds, na een bepaalde periode, hun gezinnen lieten overkomen en zich permanent in Nederland hebben gevestigd.

Het betekent dat Polen niet helemaal op één groep van eerdere gastarbeiders in Nederland lijken, al vertonen zij meer overeenkomsten met de Mediterraan gastarbeiders, die na een periode in Nederland gewerkt te hebben, terug zijn gegaan naar hun vaderland.

5.4 Verwachtingen wat betreft het verblijf van Polen in Nederland

Voor 1 mei 2004 zijn er onderzoeken gedaan waarin verwacht werd dat de eerste twee jaar na het openstellen van de arbeidsmarkt de arbeidsmigratie zou toenemen, om daarna geleidelijk af te nemen. Als in de andere ‘oude’ EU landen de overgangstermijnen wat betreft vrij verkeer van werknemers zouden blijven bestaan, dan zouden meer MOE arbeidsmigranten

naar Nederland komen voor ongeschoold en laag betaald werk (de Mooij e.a, 2004:4-7). Andere onderzoekers zoals Pool en Versantvoort beweerden dat velen van de Polen niet van plan zijn om zich voor goed in Nederland of elders te vestigen. Al zal er een grote toestroom Polen naar Nederland komen, dan zal dat tijdelijk zijn en zodra het in Polen economisch beter gaat zullen mensen terugkeren en in hun vaderland blijven (Pool, 2003:13-15), (Versantvoort e.a, 2006:132). Uit het verleden is gebleken dat bijna de helft van de hoogopgeleide emigranten terugkeert naar het land van herkomst (Versantvoort e.a, 2006:40). Ook het Centraal Planbureau (CPB) verwachtte na 2005 een afname van het aantal migranten uit MOE landen (ACVZ, 2004:62).

Maar de toestroom van Poolse arbeiders, vooral na 1 mei 2007, is veel hoger dan verwacht. In 2007 waren er twintigduizend meer geregistreerde Polen in Nederland dan in het jaar 2000. Toch is de meerderheid niet van plan om permanent in Nederland te blijven wonen (CBS, 2007). De verwachtingen zijn dat de remigratie na 2010 zal toenemen. Dit wordt mede mogelijk door de economische groei in eigen land, de drempel om in de EU te wonen en te werken wordt kleiner, de hoger opgeleiden zouden meer kunnen verdienen in eigen land en door bredere ervaring te hebben opgedaan zouden zij ook een hogere baanzekerheid kunnen verwachten (Versantvoort e.a, 2006:143-144).

In vergelijking met de Mediterrane gastarbeiders, die na een economische groei naar hun eigen land zijn teruggegaan en met de Turkse en Marokkaanse gastarbeiders, die zeer laag waren opgeleid en weinig economische vooruitzichten in hun vaderland hadden, en in Nederland zijn gebleven, en volgens hetgeen Entzinger opmerkt, mag worden verwacht, dat Polen, na een bepaalde periode terug zullen keren naar hun vaderland. Omdat elke migratiestroom tot een permanente vestiging van een groep migranten leidt zal er een groep Polen van 5 á 10 procent voorgoed in Nederland voor goed blijven wonen (Entzinger, 2007). Deze verwachting betreft vooral personen die weinig vooruitzichten in Polen zien, want in Nederland hebben zij al werk, een woning en hun kinderen zijn naar Nederlandse scholen gegaan. Hier bouwen zij nu hun toekomst op.

6. Onderzoek naar Poolse arbeidsmigranten in Nederland

De meeste eerdergenoemde onderzoeken naar Polen en MOE arbeiders zijn uitgevoerd voordat Polen legaal en zonder belemmeringen in Nederland konden werken. Dit onderzoek is uitgevoerd in de periode van juni tot september 2007, nadat Polen ongehinderd toegang kregen tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Dit geeft een duidelijker situatieschets van Polen in Nederland na 1 mei 2007. De vragen in de enquête hadden betrekking op de algemene situatie van de respondenten en op de individuele keuzes die zij gemaakt hebben, of denken te maken, voor en tijdens hun verblijf in Nederland. In hoofdstuk 2.2 is de methodologie van het onderzoek beschreven

6.1 Het beeld van de respondenten in cijfers

De respondenten die deelgenomen hebben aan de enquête zijn jong, bijna 80 % van de respondenten is jonger dan 40 jaar (tabel 1), iets meer dan de helft van respondenten was van het mannelijk geslacht (tabel 2).

Tabel 1: *leeftijd van de respondenten*

	N	%
tussen 18 en 29	63	43,2
tussen 30 en 39	52	35,6
tussen 40 en 49	24	16,4
50 en ouder	7	4,8
Totaal	146	100

Tabel 2: *verdeling mannelijke en vrouwelijke respondenten*

	N	%
vrouw	65	45,5
man	81	55,5
Totaal	146	100

In de enquête werden de respondenten naar de exacte opleiding gevraagd die zij in Polen afgerond hebben. Om de uitkomsten van het onderzoek overzichtelijker te maken zijn er drie groepen van opleidingsniveaus weergegeven: hoger (universitair en HBO samen), middelbaar (vwo/havo/mbo) en lager (mavo/lbo en basisschool samen).

De meerderheid van de respondenten, bijna 68%, heeft een middelbare of hogere opleiding afgerond (tabel 3). Deze gegevens zijn niet representatief voor de hele Poolse bevolking.

Volgens GUS was in 2002 ongeveer 40% van de gehele Poolse populatie van 15 jaar of ouder in bezit van een middelbaar of hoger onderwijs diploma (GUS, 2003).

Tabel 3: *verdeling opleidingsniveau van de respondenten*

	N	%
hoger	35	24
middelbaar	64	43,8
lager	47	32,2
totaal	146	100

91,5% van de respondenten spreekt Nederlands, Engels of Duits (meerdere antwoorden waren mogelijk) en 28,7% van de respondenten heeft geantwoord dat zij kennis van de Nederlandse taal heeft. (tabel 4).

Tabel 4: *talenkennis van de respondenten*

	Antwoorden		Geval
	N	%	%
Nederlands	64	28,7	43,8
Engels	78	35	53,4
Duits	39	17,5	26,7
Anders	23	10,3	15,8
Geen	19	8,5	13
Totaal	223	100	152,7

Bijna alle respondenten (95,2%) waren werkzaam in Nederland, 51,7% van hen werkte in loondienst zonder vaste arbeidsovereenkomst en 27,6% van de respondenten werkte als zelfstandig ondernemer (tabel 5).

Tabel 5: *werksituatie in Nederland van de respondenten*

	N	%
loondienst met vaste arbeidsovereenkomst	24	16,4
loondienst zonder vaste arbeidsovereenkomst	75	51,4
zelfstandige ondernemer	40	27,4
werkzoekende	4	2,7
ik werk niet	2	1,4
<i>geen antwoord</i>	<i>1</i>	<i>0,7</i>
Totaal	146	100

79,3% van de respondenten verrichtte fysiek werk in Nederland (tabel 6). Dit zou kunnen betekenen dat een deel van de respondenten werkzaamheden onder hun opleidingsniveau verrichtte.

Tabel 6: *verdeling naar soort werk*

	N	%
fysieke arbeid	115	78,8
non-fysieke arbeid	26	17,8
ik werk niet	4	2,7
<i>geen antwoord</i>	<i>1</i>	<i>0,7</i>
Totaal	146	100

88,2% van de respondenten verdient in Polen tot 2000 PLN per maand wat gelijk was aan 586,5 Euro (tabel 7).

Tabel 7: *verdeling van inkomen van de respondenten in Polen*

	N	%
tot 1000 PLN	40	27,4
tussen 1000 PLN en 2000 PLN	59	40,4
meer dan 2000 PLN	15	10,3
geen inkomen	30	20,5
<i>geen antwoord</i>	<i>2</i>	<i>1,4</i>
Totaal	146	100

In Nederland verdient 76,6% van de respondenten meer dan 1000 Euro per maand.(tabel 8). Dit is een aanzienlijke stijging van het maandelijks inkomen per persoon in vergelijking met het Poolse inkomen. De economische reden van de migratie zou hierdoor bevestigd kunnen worden.

Tabel 8: *verdeling van het inkomen van de respondenten in Nederland*

	N	%
tot 1000 Euro	24	16,4
tussen 1000 en 1500 Euro	56	38,4
tussen 1500 en 2000 Euro	26	17,8
meer dan 2000 Euro	31	21,2
geen inkomen	8	5,5
<i>geen antwoord</i>	<i>1</i>	<i>0,7</i>
Totaal	146	100

Voor 78,1% van de respondenten was werk en inkomen de reden om naar Nederland te komen, en maar voor 6,8% gezinshereniging (tabel 9). Hieruit blijkt dat de persoonlijke redenen minder belangrijk waren in de beslissing over migratie.

Tabel 9: redenen van de respondenten om naar Nederland te komen

	N	%
werk en inkomen	114	78,1
gezinshereniging	10	6,8
studie	7	4,8
anders	15	10,3
Totaal	146	100

De respondenten in de enquête antwoordden dat 32,2 % van hen minder dan één jaar in Nederland verblijft en 48,6 % tussen één jaar en vijf jaar in Nederland woont (tabel 10). Deze vraag was niet gespecificeerd naar een legale en illegale verblijfsduur in Nederland. Er van uitgaande dat de respondenten de hele aangegeven tijd legaal in Nederland verblijven, zou dat betekenen dat bijna 70% van de respondenten recht heeft op Nederlandse sociale voorzieningen, die minder voorspoedige periodes in Nederland, zonder werk, makkelijker kunnen maken en de beslissing terug naar Polen te gaan, kan uitstellen.

Tabel 10: verblijfsduur van de respondenten in Nederland

	N	%
minder dan 1 jaar	47	32,2
tussen 5 en 1 jaar	71	48,6
tussen 10 en 5 jaar	20	13,7
meer dan 10 jaar	8	5,5
Totaal	146	100

Meer dan 68% van de ondervraagde personen zegt dat hun gezin/familie nog steeds in Polen woont (tabel 11). Voor deze personen zouden persoonlijke redenen een belangrijke rol kunnen spelen in de beslissing over (permanent) verblijf in Nederland.

Tabel 11: woonplaats van de gezins- en familieleden van de respondenten

	N	%
in Polen	100	68,5
in Nederland	17	11,6
deels in Polen, deels in Nederland	18	12,3
anders	11	7,5
Totaal	146	100

De respondenten geven toe dat in 69% van de gevallen zij geholpen zijn door familie, vrienden en organisaties om zich in Nederland te kunnen vestigen (tabel 12). Dit laat zien dat aanwezigheid van een netwerk een belangrijke factor is, dat mensen helpt zich in een nieuw land te vestigen en misschien ook in de beslissing om naar buitenland te verhuizen.

Tabel 12: hulp bij de vestiging in Nederland

	N	%
ja, familie	22	15,1
ja, vrienden, kennissen	61	41,8
ja, organisaties bv. werkgever, kerk, etc	17	11,6
nee	45	30,8
geen antwoord	1	0,7
Totaal	146	100

Respondenten mochten meerdere antwoorden geven op de vragen naar de redenen om in Nederland te blijven (tabel 13) en de redenen om naar Polen terug te gaan (tabel 14). De meerderheid van de respondenten antwoordde dat werk en inkomen de belangrijkste redenen zouden zijn om in Nederland te blijven, gevolgd door gezin en sociale voorzieningen.

Tabel 13: redenen van de respondenten om in Nederland te blijven

	Antwoorden		Geval
	N	%	%
gezin	65	30	46,8
werk en inkomen	113	52,1	81,3
sociale voorzieningen	20	9,2	14,4
culturele overwegingen	10	4,6	7,2
anders	9	4,1	6,5
Totaal	217	100	156,1

De belangrijkste reden om terug naar Polen te gaan was het interessante werkaanbod. Opvallend is dat meer respondenten terug naar Polen zouden gaan door gevoelens van heimwee, dan door groeiende economische omstandigheden in Polen. Niettemin zijn

economische reden in beiden gevallen doorslaggevend in de beslissing over tijdelijke of permanente migratie.

Tabel 14: redenen van de respondenten om terug naar Polen te gaan

	Antwoorden		Geval
	N	%	%
gezinshereniging / familie	23	9,3	16,1
interessante baan aanbod	99	40,1	69,2
heimwee	44	17,8	30,8
economische groei in Polen	40	16,2	28
discriminatie in Nederland	21	8,5	14,7
problemen met culturele assimilatie in Nederland	5	2	3,5
anders	15	6,1	10,5
Totaal	247	100	172,7

Om de weergave van de uitkomsten overzichtelijker te maken zijn de antwoorden van de respondenten in de onderstaande tabellen samengevoegd. Dit betekent dat, bijvoorbeeld antwoorden zoals: ‘ja, zeker’ en ‘ik denk het wel’ zijn weergegeven onder het antwoord ‘ja’ en antwoorden: ‘ik denk van niet’ en ‘zeker niet’ onder het antwoord ‘nee’ gepresenteerd zijn. Hetzelfde geval betreft bijvoorbeeld de verblijfsduur van de respondenten in Nederland: antwoorden ‘meer dan 10 jaar’ en ‘tussen 10 en 5 jaar’ zijn weergegeven als ‘langer dan 5 jaar’ en antwoorden: ‘tussen 5 en 1 jaar’ en ‘minder dan 1 jaar’ zijn weergegeven als ‘korter dan 5 jaar’.

Bijna 60% van alle respondenten wenst terug te gaan naar Polen. Van de overgebleven 40% van de respondenten weet de helft het nog niet en de andere helft wenst niet weer in Polen te gaan wonen (tabel 15).

Tabel 15: wens om terug te gaan naar Polen gerelateerd naar opleidingsniveau van de respondenten

Wens terug te willen naar Polen	Opleidingsniveau						Totaal	
	hoog	%	middelbaar	%	laag	%	N	%
ja	15	44,4	40	62,2	30	65,2	85	58,9
nee	12	33,3	9	14,1	6	13	27	18,5
weet ik nog niet	8	22,2	15	23,4	10	21,7	33	22,6
Totaal	35	100	64	100	46	100	145	100

Meer dan 40% van de respondenten weet nog niet op welke termijn zij terug gaan naar Polen. 34% van de respondenten wenst niet langer dan vijf jaar in Nederland te verblijven (tabel 16).

Één derde van de hoogopgeleide respondenten wenst niet meer terug naar Polen te gaan. Laagopgeleiden respondenten wensen in meerderheid, weer in Polen te gaan wonen. Uit deze cijfers blijkt dat de meerderheid der respondenten nadenkt over een eventueel vertrek naar Polen op een nog nader te bepalen tijdstip. Of en wanneer zij teruggaan hangt sterk af van de economische redenen. Deze redenen zijn werk en inkomen en die zijn doorslaggevend voor de meerderheid van de respondenten in de beslissing om te blijven of te vertrekken.

Tabel 16: termijn om terug te gaan naar Polen gerelateerd naar opleidingsniveau van de respondenten

Termijn terug willen naar Polen	Opleidingsniveau						Totaal	
	hoog	%	middelbaar	%	laag	%	N	%
na 5 jaar of langer	4	11,4	8	12,5	4	8,5	16	11
binnen nu en 5 jaar	7	20	24	37,5	19	40,4	50	34,2
als het aan mij ligt nooit	10	28,6	6	9,4	3	6,4	19	13
weet ik nog niet	14	40	26	40,6	21	44,7	61	41,8
Totaal	35	100	64	100	47	100	146	100

63% van de respondenten die korter dan vijf jaar in Nederland verblijven en bijna 40% van de respondenten die langer dan vijf jaar in Nederland verblijven geven aan dat zij naar Polen wensen terug te gaan. (tabel 17).

Tabel 17: wens om terug te gaan naar Polen gerelateerd naar verblijfsduur van de respondenten in Nederland

Wens terug te willen naar Polen	Verblijfsduur van de respondenten in Nederland				Totaal	
	langer dan 5 jaar	%	korter dan 5 jaar	%	N	%
ja	11	39,3	74	63,3	85	58,6
nee	8	28,6	19	16,2	27	18,6
weet ik nog niet	9	32,1	24	20,5	33	22,8
Totaal	28	100	117	100	145	100

Eén derde van alle respondenten denkt tot vijf jaar in Nederland te blijven, meer dan 40 % van alle respondenten weet nog niet hoe lang zij in Nederland zullen verblijven (tabel 18).

Tabel 18: termijn om terug te gaan naar Polen gerelateerd naar verblijfsduur van de respondenten in Nederland

Termijn terug willen naar Polen	Verblijfsduur van de respondenten in Nederland				Totaal	
	langer dan 5 jaar	%	korter dan 5 jaar	%	N	%
na 5 jaar of langer	5	17,9	11	9,3	16	11
binnen nu en 5 jaar	4	14,3	46	39	50	34,2
als het aan mij ligt nooit	6	21,4	13	11	19	13
weet ik nog niet	13	46,6	18	40,7	61	41,8
Totaal	28	100	118	100	146	100

Iets meer dan de helft van de respondenten gaat in één jaar minder dan vijf keer naar Polen en 41% van de respondenten gaat meer dan vijf keer in één jaar naar Polen op visite. Polen die korter dan vijf jaar in Nederland verblijven, bezoeken hun vaderland het meest. (tabel 19).

Tabel 19: aantal bezoeken/visites in Polen in één jaar tijd gerelateerd naar verblijfsduur van de respondenten in Nederland

Aantal bezoeken/visites in Polen in één jaar tijd	Verblijfsduur van de respondenten in Nederland				Totaal	
	langer dan 5 jaar	%	korter dan 5 jaar	%	N	%
meer dan 5 keer	6	21,4	54	46,2	60	41,4
minder dan 5 keer	19	67,9	58	49,6	77	53,1
helemaal niet	3	10,7	5	4,3	8	5,5
Totaal	28	100	117	100	145	100

De meeste gezinsleden van de respondenten wonen in Polen. Dat betreft 68,5% van de ondervraagde personen (tabel 20). Drie kwart van de respondenten die korter dan vijf jaar in Nederland verblijven geven aan dat hun gezin in Polen woont.

Tabel 20: verblijfsland gezin gerelateerd naar verblijfsduur van de respondenten in Nederland

Verblijfsland gezin	Verblijfsduur van de respondenten in Nederland				Totaal	
	langer dan 5 jaar	%	korter dan 5 jaar	%	N	%
Polen	11	39,3	89	75,4	100	68,5
Nederland	6	21,4	11	9,3	17	11,6
deels in PL, deels in NL	7	25	11	9,3	18	12,3
anders	4	14,3	7	5,9	11	7,5
Totaal	28	100	118	100	146	100

Slechts 35 % van de respondenten geeft aan dat hun gezin of familieleden in Nederland verblijven. Familieleden van 65% van de respondenten wonen buiten de Nederlandse grenzen. 70% van de respondenten die in Nederland korter dan 5 jaar verblijven geven aan dat hun familieleden niet in Nederland woonachtig zijn (tabel 21).

Tabel 21: *verblijf gezin/familieleden in Nederland gerelateerd aan de verblijfsduur van de respondenten in Nederland*

Verblijf gezin of familieleden in NL	Verblijfsduur van de respondenten in Nederland				Totaal	
	langer dan 5 jaar	%	korter dan 5 jaar	%	N	%
ja	16	57,1	35	29,7	51	34,9
nee	12	42,9	83	70,3	95	65,1
Totaal	28	100	118	100	146	100

6.2 De onderzoeksuitkomsten

Het beeld van de respondenten in het onderzoek komt als volgt naar voren: Poolse arbeidsmigranten zijn jong, goed opgeleid, kunnen communiceren in andere talen, vaak werken zij onder hun opleidingsniveau. Drie kwart van de respondenten is werkzaam in loondienst op basis van een tijdelijke arbeidsovereenkomst of als zelfstandig ondernemer. 78% van de respondenten hebben geantwoord dat hun reden om naar Nederland te komen werk en inkomen was. Economische aspecten waren dus voor de respondenten de belangrijkste reden om te migreren. De reden om eventueel terug te gaan naar Polen voor de respondenten is een interessant werkaanbod in hun vaderland. Daarna het gevoel van heimwee, economische groei in Polen, gezinshereniging en discriminatie in Nederland zijn de meest voorgekomen gegeven antwoorden. De laag en middelbaar opgeleide respondenten geven in meerderheid aan dat zij, na een periode, terug naar Polen willen gaan. Uit onderzoek blijkt ook dat meer dan de helft van de respondenten (59%) terug naar Polen wensen te gaan. Iets meer dan de helft van de respondenten pendelt tot vijf keer in één jaar tussen Nederland en Polen. Aanleiding daarvoor kunnen de achtergebleven gezins- en familieleden zijn. Ook gaven de meeste respondenten aan dat geen enkel gezins- of familielid in Nederland verblijft. Uit deze uitkomsten kan geconcludeerd worden dat de meeste personen onder de respondenten pendelaars lijken te zijn en niet van plan zijn om zich voorgoed in Nederland te vestigen. Dit soort meningen en uitspraken illustreren alleen de wensen van de respondenten. Dit onderzoek, is door de gekozen methodologie en zijn kleinschaligheid, niet representatief voor de hele populatie Poolse arbeidsmigranten die op dat moment in Nederland verbleef.

Door eerst het steekproefkader (sampling frame) samen te stellen (een lijst van alle personen van de populatie die men wenst te onderzoeken) zouden de uitkomsten van het onderzoek verbeterd kunnen worden. De negatieve economische ontwikkelingen in de tweede helft van 2008 waren op het moment van afname van de enquête nog niet bekend en waren niet voorspelbaar. In het jaar 2007 waren de economische omstandigheden in Nederland zeer gunstig voor de arbeidsmigranten. Het werkaanbod was groot, eveneens de werkvrage. Om de hedendaagse situatie van de Poolse arbeidsmigranten te schetsen zou een grootschalig nieuw onderzoek uitgevoerd moeten worden.

7. Conclusies

De arbeidsmigratie is voor Nederland geen nieuw verschijnsel. In de jaren '50-'60 zijn de gastarbeiders uit Italië, Spanje, Griekenland, Portugal, Turkije en Marokko naar Nederland gekomen. Hun motieven om naar Nederland te komen waren vooral economisch geweest: geld in Nederland verdienen en naar gezin en familie opsturen. De verwachting was dat de gastarbeiders na een bepaalde periode terug zouden keren naar het land van herkomst. In de jaren '70 is het merendeel van de gastarbeiders uit Italië, Spanje, Griekenland en Portugal inderdaad teruggegaan naar hun vaderland. De reden hiervoor was de economie die in die landen aantrok, nieuwe perspectieven en werkmogelijkheden. De gastarbeiders uit Turkije en Marokko zijn in de grote aantallen in Nederland achtergebleven. In de jaren '70 hebben zij hun gezinnen naar Nederland laten overkomen. Na de toetreding tot de EU zijn er geen grote hoeveelheden migranten uit Spanje, Griekenland, Portugal naar Nederland gekomen, wat voor de toetreding gevreesd werd.

Naar schattingen van de Britse regering voor 1 mei 2004 zou de arbeidsmigratie uit MOE landen beperkt blijven. Na meer dan drie jaar blijkt dat de helft van de 800.000 geëmigreerde Polen die op dat moment in het Verenigd Koninkrijk verbleven niet van plan waren om terug te keren naar hun vaderland. De verkeerde inschatting kan verklaard worden doordat de andere landen van de 'oude' EU landen hun grenzen dicht hebben gehouden voor de arbeiders van de 'nieuwe' EU landen. Ook hebben de onderzoekers hun onderzoeken verricht onder personen die nog in Polen gewoond hebben en niet zeker wisten hoe het leven en werkmogelijkheden in het buitenland zouden zijn na de toetreding van Polen tot de EU. De vraag in deze scriptie was of Poolse arbeidsmigranten in Nederland zullen blijven, of na een periode Nederland zullen verlaten.

Voor de toetreding van Polen tot EU zijn er onderzoeken gedaan wat betreft de Nederlandse arbeidsmarkt en de arbeidsmigranten van MOE landen. Polen bleken de grootste groep arbeidsmigranten te zijn en daarom zijn de onderzoeken vooral op deze groep gefocust. De onderzoekers hebben geconstateerd dat Polen vooral tijdelijk in Nederland komen werken, zich niet voorgoed zouden vestigen en na een periode terug zouden keren naar hun vaderland. De meeste Polen die destijds in Nederland legaal hebben gewerkt waren in het bezit van een Duits paspoort, wat hun vrije toegang gaf tot de Nederlandse arbeidsmarkt. De grote werkloosheid en lage lonen in Polen zijn de voornaamste redenen geweest om te migreren. Het verdiende geld hebben Polen naar hun gezinnen gestuurd en in hun eigen land geïnvesteerd en uitgegeven. Na 1 mei 2007 is de Nederlandse arbeidsmarkt vrijgegeven voor

de personen uit MOE landen. Daarna zijn Polen in steeds grote aantallen naar Nederland gekomen. Na de eerste periode van de vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt blijkt dat elk jaar steeds meer Polen naar Nederland migreren, hun gezinnen laten overkomen en zich in Nederland beginnen te vestigen.

Poolse arbeidsmigranten lijken niet op de gastarbeiders die naar Nederland zijn gekomen in de jaren '60. Zij zijn beter opgeleid dan destijds de Turken en Marokkanen en op dit gebied lijken ze meer op de arbeidsmigranten uit Italië, Griekenland en Spanje. Uit gepresenteerde onderzoeken blijkt dat voor Polen niet de persoonlijke redenen maar de economische redenen doorslaggevend zijn in de beslissing over migratie.

Sommige onderzoekers, onder anderen Entzinger, beweerden dat de Poolse migratie naar Nederland tijdelijk zou zijn en na verloop van tijd af zal nemen, vooral als de economische omstandigheden in Polen beter worden.

Het antwoord op de onderzoeksvraag is niet eenvoudig. Polen ligt redelijk dichtbij Nederland en daarom kan er makkelijk heen en weer gereisd worden. Dit zou meer op 'pendel' migratie dan op permanent verblijf van Polen in Nederland kunnen wijzen. Ook zijn Polen gemiddeld goed opgeleid en in Nederland verrichten zij in meerderheid ongeschoold werk. Taalbarrière en moeilijkheden met erkenning van diploma's zouden de goede redenen voor de migranten kunnen zijn om naar Polen te remigreren. Maar voor sommigen Polen zijn de Nederlandse arbeidsvoorwaarden en de hoge lonen juist zeer aantrekkelijk om hier voorgoed te blijven.

De cijfers en de analyses uit de literatuurstudie wijzen erop dat een meerderheid van de Poolse arbeidsmigranten in Nederland terug naar Polen zal gaan. Ook de cijfers uit het veldonderzoek laten zien dat de meerderheid van de respondenten op termijn terug naar Polen zouden willen gaan. Ongetwijfeld zou een groep van de Poolse arbeidsmigranten in Nederland zich voorgoed gaan vestigen. Vooral diegenen, voor wie de kansen en mogelijkheden beter in Nederland dan in Polen zouden zijn. De economische reden wat betreft de hoogte van lonen en werkaanbod in Polen en in Nederland zouden voor de arbeidsmigranten doorslaggevend zijn in de beslissing over de (eventuele) remigratie. De negatieve economische ontwikkelingen in Europa (eind 2008) en de rest van de wereld hebben zeker invloed op de hedendaagse arbeidsmarkt situatie en economische ontwikkelingen in Nederland en in Polen. Als gevolg van de economische recessie komen er in Nederland steeds minder geschikte vacatures voor de Poolse arbeidsmigranten op de arbeidsmarkt. De al werkende Poolse arbeidsmigranten kunnen hun baan verliezen. Als gevolg van het kwijtraken van de inkomstenbron zouden Poolse migranten misschien sneller een beslissing nemen over de terugkeer naar het vaderland. Ook hangt het af van de

ontwikkelingen op de Poolse arbeidsmarkt en of die de terugkerende Poolse migranten een werkplek zou kunnen bieden. Maar pas na een recessie, waarin Nederland zich op dit moment officieel bevindt (begin 2009), wordt het meer duidelijk wat voor invloed deze periode op de arbeidsmarkt en de arbeidsmigranten heeft gehad.

Literatuurlijst

ACVZ (2004). *Regulering en facilitering van arbeidsmigratie*, Den Haag: Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken.

Alders, M. & Han N. (2003). Een derde van de immigranten binnen zes jaar weer vertrokken, *Bevolkingstrends. Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland*, 2003-1, p. 45-48.

Anderson, B. & Rogaly, B. (2004). *Forced labour and Migration in the UK*. London: COMPAS and TUC.

Arango, J. (2000) Explaining migration. In: *International Social Science Journal*, Volume 52, Number 165, September 2000 , pp. 283-296(14)

Bauer, T., Zimmermann, K. (1999), *Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central en Eastern Europe*, IZA Research Report No. 3, 108p.

Beek, H.M. ter, Mevissen, J.W.M., Mur, J. & Pool, C. (2005). *Poolshoogte. Onderzoek naar juridische constructies en kostenvoordelen bij het inzetten van Poolse arbeidskrachten in drie sectoren*. Regioplan Beleidsonderzoek in opdracht van de Raad voor Werk en Inkomen.

Beer, P.T. de (2007). De twee polen van arbeidsmigratie. *Demos* 23 (6), blz. 1-5.
Den Haag: NIDI.

Bonjour, S. (2007). Gezin en grens. Debat en beleidsvorming op het gebied van gezinsmigratie in Nederland sinds de jaren vijftig. *Migrantenstudies*, 23 (1), pp. 2-23

Bijwaard, G.E. (2005a). *Migration Dynamics of Immigrants: Who Leaves, Who Returns and How Quick?* Econometric Institute Erasmus University Rotterdam, Econometric Institute Report EI 2005-53.

Bijwaard, G.E. (2005b). Bijna helft immigranten geen blijvers. *Demos* 21(9), blz. 65–69.
Den Haag: NIDI.

CBS (2006). Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. *Bevolkingstrends*, 54 (3), 33-39.

Cohen, A., Razin A. (2008), The Skill Composition of Immigrants and the Generosity of the Welfare State: Free vs. Policy-Controlled Migration, NBER werkdokument 14459.

Corpeleijn, A. (2007). Werknemers uit de nieuwe EU-lidstaten, *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* 23(2), pp.178-183.

CPB Notitie (2004). *Arbeidsmigratie uit de Midden- en Oost-Europese toetredingslanden*, Den Haag: CPB, 14 januari 2004

CRONEM (2006), *Polish migrants survey results*, commissioned by BBS Newsnight, University of Surrey, Guildford.

Dialektopoulos, Th. (2000). *Grieken in de lage Landen, 1600-2000*. Nicosia: S.A.E.
Discussienota Educatieve Ideeën (1981). Rotterdam.

Dustmann C., Casanova M., Fertig M., Preston I. & Schmidt C.M. (2003). *The impact of EU enlargement on migration flows*, London, Home Office Online Report 25/03, Research, Development and Statistics Directorate Communication Development Unit.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (EFILWC), (2004), *Migration trends in an Enlarged Europe*, 93p.

Europees Migratie Netwerk (EMN) (2006). Small Scale Study II: Migratiemanagement en de arbeidsmarkt – De gezondheidszorg: Nederland

Engbersen, G., Staring, R., Leun, J.P. van der, Boom, J. de, Heijden, P. van der & Cruijff, M. (2002). *Illegale vreemdelingen in Nederland. Omvang, overkomst, verblijf en uitzetting*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV/Erasmus Universiteit.

Entzinger, H. (2006). *De stelling van Han Entzinger: Polen zijn de ware gastarbeiders*. NRC Handelsblad, Gepubliceerd: 25 februari 2006, Gewijzigd: 1 maart 2006, PCM Uitgevers.

Fassmann, H., Kohlbacher, J., Reeger, U. and Wiebke Sievers (2005) International migration and its regulation, State of the art report, Cluster A1, 66p.

Gazeta Wyborcza (2007), *Emigranci: Nie wracamy*, Gepubliceerd: 04 juli 2007

Goldfrank, Walter L. (2000). Paradigm Regained? The Rules of Wallerstein's World- System Method, in: *Journal of World-Systems Research*. Vol. 6. N. 2 150-195.

Heering, E.L., Esveldt, I. (2001), *Het waarheen en waarom van internationale migratie*. Den Haag: NIDI

Jong, A. de (2003). Bevolkingsprognose 2002-2050: veronderstellingen. *Bevolkingstrends* (51) 1e kwartaal, p. 27-33.

Kaya, H. (2006). Verschillen in integratie van Turken en Nederland. *Demos* 22(5), blz. 45-48. Den Haag: NIDI.

Klaver, J. & Odé, A. (red.) (2002). *Arbeidsmigratie naar Nederland: nieuwe visies op veranderende condities*. Amsterdam

Macionis, J.J., Plummer, K. (2005). *Sociology: A Global Introduction*. (Pearson Education Limited) (Prentice Hall Inc. 2005 Third Edition)

Massey, E.S., Arango, J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and Development review* 19, 3 (1993) 431-466.

Massey, E.S., Arango, J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E., (1998). *Worlds in motion. Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.

Olfers, S. (2001) *Arbeidsmigrant of vluchteling? Een verkenning van onderzoek naar de achtergronden van de Spaanse migratie naar Nederland in de jaren zestig en zeventig*, doctoraalscriptie Economische en Sociale Geschiedenis, Amsterdam: Vrije Universiteit

Pool, C. (2003). Hedendaagse migratie van Polen naar Nederland.
Justitiële Verkenningen 29 (4), 63-80.

Praag, C. van (2006). *Marokkanen in Nederland : een profiel*. NIDI rapport, nr. 67
Den Haag : NIDI

Rath, J. (1998). Een etnische stoelendans in Mokum. Over de economische incorporatie van immigranten en hun nakomelingen in Amsterdam, pp. 235-249 in A. Gevers (Ed.), *Uit de Zevende. 50 Jaar Sociaal-Culturele Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Runciman, W.E. (1966). *Relative Deprivation and Social Justice: A Study of attitudes to Social Inequality in Twentieth-Century England*. Berkeley: University of California Press.

Sassen, S. (1991). *The global city. New York, London, Tokyo*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Snel E., Engbersen, G. & Boom, J. de (2004). *Migration and migration policies in the Netherlands*. Dutch SOPEMI-Report 2002. Rotterdam: RISBO.

Stark, O., Taylor, J.E. (1989) Relative deprivation and international migration, in:
Demography 26: 1-14.

Trappenburg, M. (2003), "Had het anders gekund? Over het Nederlandse integratiebeleid". In: H. Pellikaan & M. Trappenburg (red.), *Politiek in de multiculturele samenleving*. Meppel/Amsterdam: Boom, pp. 13-37 - WET. PUB

Verdrag inzake sociale zekerheid tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Polen, Warschau, 26-03-2003

Versantvoort, M.C. e.a. (2006). *Evaluatie werknemersverkeer MOE-landen*, Rotterdam: ECORYS Nederland.

Volkskrant de (2007), *Kamer wil dat ook Polen inburgeren*, Gepubliceerd: 12 oktober 2007, PCM Uitgevers.

Zuidam, M. & Grijpstra, D. (2004). Over de grens. *Een onderzoek naar illegale activiteiten op het gebied van uitzendarbeid*. Eindrapport. Leiden: Research voor Beleid.

Internet sites

BBC News (2006). Migrant worker figure 'too low'
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5155044.stm Retrieved March 19, 2007

BN DeStem (2008). Polen nieuwe daklozen.
<http://www.bndestem.nl/algemeen/binnenland/3140510/Polen-nieuwe-daklozen.ece>
Retrieved May 23, 20ay 23,⁷

Centraal Bureau voor de Statistiek (1) (2009). Bevolking; herkomstgroepering, generatie, geslacht en leeftijd
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37325&D1=a&D2=a&D3=0&D4=0&D5=172&D6=6-13&HDR=G2,G3,G4,T&STB=G5,G1&VW=T>
Retrieved March 26, 2009

Centraal Bureau voor de Statistiek (2) (2009). Bevolking en bevolkingsontwikkeling per maand, kwartaal en jaar
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37943ned&D1=53,72&D2=204-206,208-210,212-233&HDR=T&STB=G1&VW=T> Retrieved February 04, 2009

DAG (2007). Polen economisch goed maar social problematisch (video)
<http://www.dag.nl/1042627/VIDEO/Artikelpagina-Video/Polen-economisch-goed-maar-sociaal-problematisch-video.htm> Retrieved December 15, 2007

Główny Urząd Statystyczny (2003). Aktywność ekonomiczna ludności Polski.

http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_aktywnosc_ekonomiczna_ludnosci_polski.pdf

Retrieved February 24, 2009

Główny Urząd Statystyczny (2008). Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2007 roku.

http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_Sytuacja_demograficzna_2007.pdf

Retrieved February 24, 2009

Immigratie- en Naturalisatiedienst (2008).

<http://www.ind.nl/nl/index.asp> Retrieved April 6, 2008

Leslie, R. (2006) BBC South East. Polish workers: Help or Hindrance?

http://www.bbc.co.uk/kent/content/articles/2006/12/11/polish_working_feature.shtml

Retrieved December 20, 2006

Migration News (1997). EU: Fears of Polish Migration. Volume 3. Number 4.

http://migration.ucdavis.edu/MN/more_entireissue.php?idate=1997_11&number=11

Retrieved December 20, 2006

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland (2006)

http://www.mfa.gov.pl/index.php?page=9122&lang_id=pl&bulletin_id=11&portlet=biuletyn%2Fpokaz Retrieved December 20, 2006

Montesquieu Institute (2008). Polen halen hun gezin naar Nederland.

<http://www.montesquieu-institute.eu/9353000/1/j9vvhfxcd6p0lcl/vhxf6yyfqnr?v=1&>

Retrieved February 04, 2009

Multicultural Matters (2007). Polish Community

http://www.multicultural-matters.com/polish_community.htm Retrieved February 20, 2007

National Statistics (2008). Migration.

<http://www.statistics.gov.uk/CCI/nugget.asp?ID=260&Pos=&ColRank=2&Rank=416>

Retrieved December 15, 2008

NRC Handelsblad (2006). De stelling van Han Entzinger: Polen zijn de ware gastarbeiders.

<http://www.nrc.nl/opinie/article230850.ece> Retrieved September 7, 2007

NRC Handelsblad (2007). Polen willen werk en eigen kerk.

http://www.nrc.nl/binnenland/article1793508.ece/Polen_willen_werk_en_eigen_kerk

Retrieved February 04, 2009

Politiek (2008). Donner: Meer Polen nodig

<http://frontpage.fok.nl/nieuws/88052> Retrieved February 18, 2009

Ronde, K. (2008). Kennislink: Polen in de polder.

<http://www.kennislink.nl/web/show?id=203519> Retrieved February 18, 2009

Senat (2006). Konferencja nt. Migracja zarobkowa z Polski do krajow Unii Europejskiej-
wyzwaniem dla panstwa

<http://www.senat.gov.pl/k6/agenda/seminar/061020.htm> Retrieved December 20, 2006

De Volkskrant (2007). Kamer wild at ook Polen inburgeren

[http://www.volkskrant.nl/binnenland/article469650.ece/Kamer_wil_dat_ook_Polen_inburgere
n](http://www.volkskrant.nl/binnenland/article469650.ece/Kamer_wil_dat_ook_Polen_inburgere_n) Retrieved December 15, 2007

The World Bank (2008)

www.worldbank.org Retrieved June 20, 2008

Bijlagen

Bijlage 1 - enquête

Vragenlijst voor de Poolse werknemers in Nederland

Deze enquête is gemaakt voor de Poolse werknemers in Nederland.

Het meedoen aan het onderzoek is geheel vrijwillig en anoniem en de uitkomsten worden gebruikt in de eindscriptie van een studente sociologie aan de Erasmus Universiteit.

Dit onderzoek heeft als doel de huidige situatie en de toekomstige plannen wat betreft het verblijf van Polen in Nederland te helpen begrijpen.

Deze enquête bevat 28 vragen; kies één antwoord, tenzij anders vermeld. Dank u.

1. Wat is uw geslacht?
 - a. man
 - b. vrouw

2. Wat is uw nationaliteit?
 - a. alleen Pools
 - b. Pools/Nederlands
 - c. Pools / Duits
 - d. Pools / andere EU nationaliteit
 - e. Pools / andere niet – EU nationaliteit

3. Hoe oud bent u?
 - a. tussen 18 en 30
 - b. tussen 30 en 40
 - c. tussen 40 en 50
 - d. 50 en ouder

4. Wat is uw gezinssituatie?
 - a. alleenstaand
 - b. getrouwd
 - c. samenwonend of ongeregistreerde relatie

5. Heeft u kinderen?
 - a. ja
 - b. nee

6. Waar woont uw gezin?
 - a. in Polen
 - b. in Nederland
 - c. deels in Polen, deels in Nederland
 - d. anders, namelijk.....
.....

7. Hoe groot is uw vroegere woonplaats in Polen?
- a. meer dan 1 mln inwoners
 - b. tussen 500 duizend en 1 mln inwoners
 - c. tussen 100 duizend en 500 duizend inwoners
 - d. minder dan 100 duizend inwoners
8. Wat is uw hoogste afgeronde opleiding in Polen?
- a. universitair/hbo
 - b. vwo/havo/mbo
 - c. mavo/lbo
 - d. basisschool
9. Wat voor werk deed u in Polen?
- a. fysieke arbeid
 - b. non-fysieke arbeid
 - c. geen werk
10. Wat was de hoogte van uw inkomen in Polen? (het gaat om de inkomen die u op uw rekening heeft ontvangen)
- a. tot 1000 PLN
 - b. tussen 1000 en 2000 PLN
 - c. meer dan 2000 PLN
11. Hoe lang woont u al in Nederland?
- a. meer dan 10 jaar
 - b. tussen 10 en 5 jaar
 - c. tussen 5 en 1 jaar
 - d. minder dan 1 jaar
12. Wat waren voor u de redenen om naar Nederland te komen?
- a. werk en inkomen
 - b. gezinshereniging
 - c. studie
 - d. anders, namelijk.....
.....
13. Werkt u in Nederland?
- a. ja
 - b. nee
14. Wat voor werk doet u in Nederland?
- a. fysieke arbeid
 - b. non-fysieke arbeid

15. Wat is uw werksituatie in Nederland?
- a. loondienst met vaste arbeidsovereenkomst
 - b. loondienst zonder vaste arbeidsovereenkomst
 - c. zelfstandige ondernemer
16. Wat is uw inkomen in Nederland? (het gaat om het inkomen die u op uw rekening ontvangt)
- a. tot 1000 Euro
 - b. tussen 1000 en 1500 Euro
 - c. tussen 1500 en 2000 Euro
 - d. meer dan 2000 Euro
17. Wonen uw gezins/familieleden in Nederland?
- a. ja, langer dan ik
 - b. ja, korter dan ik
 - c. ja, wij zijn samen gekomen
 - e. nee
18. Heeft iemand u geholpen om zich in Nederland te vestigen?
- a. ja, familie
 - b. ja, vrienden, kennissen
 - c. ja, organisaties bv. werkgever, kerk, etc
 - d. nee
19. Hoe groot is uw kennissenkring in Nederland?
- a. meer dan 30 personen
 - b. tussen 10 en 30 personen
 - c. minder dan 10 personen
20. Welke nationaliteit hebben uw kennissen in Nederland?
- a. alleen Pools
 - b. meerderheid Pools
 - c. gelijk Pools / Nederlands
 - d. Pools, Nederlands en andere nationaliteiten
21. Welke talen spreekt u? (naast Pools) – meerdere antwoorden mogelijk
- a. Nederlands
 - b. Engels
 - c. Duits
 - d. Andere talen
 - e. geen

22. Zou u op termijn terug willen naar Polen? (er van uitgaande dat u in Nederland zou kunnen blijven)

- a. ja, zeker
- b. ik denk het wel
- c. ik denk van niet
- d. zeker niet

23. Op wat voor termijn zou u terug willen naar Polen?

- a. na 5 jaar of langer
- b. tussen 1 en 5 jaar van nu
- c. binnen nu en één jaar
- d. als het aan mij ligt nooit
- e. weet ik nog niet

24. Wat zouden de redenen kunnen zijn om terug te gaan? (meerdere antwoorden mogelijk)

- a. gezinshereniging / familie
- b. interessante baan aanbod
- c. heimwee
- d. economische groei in Polen
- e. discriminatie in Nederland
- f. andere, namelijk
-

25. Wat zouden de redenen kunnen zijn om in Nederland te blijven?

- a. gezin
- b. werk en inkomen
- c. sociale voorzieningen
- d. andere, namelijk.....
-

26. Hoe vaak in één jaar gaat u met visite naar Polen?

- a. meer dan 10 keer
- b. tussen 5 en 10 keer
- c. minder dan 5 keer
- d. helemaal niet

